

**Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Güvenlik Bilimleri Enstitüsü**

**Güvenlik Bilimleri Dergisi, 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (İstihbarat ve Güvenlik),
35-52,doi:10.28956/gbd.1016523**

Gendarmerie and Coast Guard Academy

Institute of Security Sciences

Journal of Security Sciences, The Special Issue of the 2nd International Security Congress (Intelligence & Security), 35-52, doi:10.28956/gbd.1016523

Makale Türü ve Başlığı / Article Type and Title

Konferans Bildirisi / Conference Paper

1932 Yılı İstihbarat Raporu Çerçevesinde I.Umumi Müfettişlik ve Umum Jandarma Komutanlığının Güvenlik ve Asayişe Yönelik Çalışmaları

Regard to the 1932 Intelligence Report, the Security and Public Order and Security Studies of the 1st General Inspectorate and the General Gendarmerie Command

Yazar(lar) / Writer(s)

Duygu YILMAZ. Öğr. Gör. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Sosyal Bilimler Bölüm Başkanlığı, dylmaz090@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0205-354X.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

-Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

-Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur

-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

-23-25 Eylül 2021 tarihlerinde Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi'nde icra edilen 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi'nde sunulan tebliğin genişletilmiş halidir.

Bu makale Turnitin tarafından kontrol edilmiştir.

This article was checked by Turnitin.

Makale Geliş Tarihi / First Received : 30.10.2021

Makale Kabul Tarihi / Accepted : 17.12.2021

Atf Bilgisi / Citation:

Yılmaz, D. (2021). 1932 Yılı İstihbarat Raporu Çerçevesinde I.Umumi Müfettişlik ve Umum Jandarma Komutanlığının Güvenlik ve Asayişe Yönelik Çalışmaları. Güvenlik Bilimleri Dergisi, The Special Issue of the 2nd International Security Congress (Intelligence & Security), ss.35-52, doi:10.28956/gbd.1016523

1932 YILI İSTİHBARAT RAPORU ÇERÇEVESİNDE LUMUMİ MÜFETTİŞLİK VE UMUM JANDARMA KOMUTANLIĞININ GÜVENLİK VE ASAYİŞE YÖNELİK ÇALIŞMALARI

Öz

Devletin taşrada meydana gelen sorunların çözümüne yönelik kurduğu mekanizmalar bulunmaktadır. Merkezen uzak olan bölgelerin; güvenlik ve asayişi, eğitimi, ekonomik kalkınması, yol yapımı, su sorunu, iletişim ağlarının kurulması, hastalıklar gibi meselelerine çözüm üretmek üzere harekete geçen bu mekanizmalardan biri Umumi Müfettişliklerdir. Umumi Müfettişliklerin temeli, Osmanlı Devleti Dönemi'nde özellikle olağanüstü hâl ve sıkıyönetim dönemlerinde toplumun denetlenmesini sağlamak üzere atılmıştır.

Müfettişliklerin kuruluşuna zemin hazırlayan gelişme, Doğu Anadolu Bölgesinde çıkan ayaklanmalardır. 1925'te ilan edilen sıkıyönetim Umumi Müfettişliklerin gündeme gelmesinde dönüm noktası olmuştur. Müfettişlikler, 25 Haziran 1927'de 1164 sayılı Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile kurulmuştur. Faaliyetlerinin son bulduğu 1952 yılına kadar Müfettişlikler tarafından yapılan teftişlerle bölgenin ihtiyaçları tespit edildiği gibi bölge halkının devlet rejimine bağlılığını da teftişler neticesinde görmek mümkün olmuştur. I. Umumi Müfettişliği faaliyet yürüttüğü bölge ziyaretleri sırasında tetkiklerini raporlar şeklinde kaleme almıştır. Bu raporlar merkezle paylaşılmış ve bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada; I. Umumi Müfettişliğinin istihbarat raporları değerlendirilecektir. Çalışmanın sınırı, I. Umumi Müfettişliğinin 1932 yılındaki istihbarat raporları çerçevesinde çizilmiştir. Güneydoğu Anadolu'da gelişen olayların Müfettişliğin hazırladığı raporlar çerçevesinde incelenmesi aynı zamanda Türkiye'nin Suriye sınırındaki meydana gelen asayişsizliğe de ışık tutacaktır. Özellikle dönemin güvenlik problemleri üzerinde durulacaktır. I. Umumi Müfettişliğinin asayiş sorunlarının çözümünde Jandarma Teşkilatı ile oynadığı rol çalışmanın merkezinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: I. Umumi Müfettişlik, Jandarma, İstihbarat, Asayiş, Güvenlik

REGARD TO THE 1932 INTELLIGENCE REPORT, THE SECURITY AND PUBLIC ORDER AND SECURITY STUDIES OF THE 1st GENERAL INSPECTORATE AND THE GENERAL GENDARMERIE COMMAND

Abstract

There are mechanisms established by the state to solve the problems that occur in the provinces. The General Inspectorate is one of the state mechanisms that focus on issues of suburbs, such as security and public order, education, economic development, road construction, water supply issues, provision of communication network, providing health care. The foundation of the General Inspectorships was laid to ensure the supervision of the society, especially during the state of emergency and martial law in the Ottoman Empire.

The development that paved the way for the establishment of the inspectorates was the uprisings in the Eastern Anatolia Region. The martial law declared in 1925 was a cornerstone for the General Inspectorates to come to the fore. Inspectorates were established on 25 June 1927 with the Law No. 1164 on the General Inspectorate Organization. Until 1952, when its activities ended, the needs of the region were determined with the inspections made by the Inspectorates, and it was possible to see the loyalty of the people of the region to the state regime as a result of the inspections. The audits of the inspections conducted were written in the form of reports during their visits to the region where it operates. These reports were shared with the center and the social, economic and cultural needs of the region were tried to be met.

In this study; 1st Intelligence reports of the General Inspectorate will be evaluated. The limit of the study was drawn specifically in accordance with the content of the intelligence reports of the 1st General Inspectorate in 1932. Examining the events in Southeastern Anatolia within the framework of the reports prepared by the Inspectorate will also shed light on the disorder on Turkey's Syrian border. Especially the security issues of the time the report released will be on the focus and the joint role of 1st General Inspectorate and Gendarmerie Organization will be included in the study.

Key Words: 1st General Inspectorates, General Gendarmerie Command Intelligence, Public Order, Security

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte dönem hükümetlerinin Güneydoğu'ya yönelik idari politikalarında değişiklik yaşanmıştır. Bu politikaların belirlenmesinde güvenlik sorunları en önemli unsur kabul edilmekte, bir yönüyle de devlet-toplum ilişkilerinin düzenlenmesine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Hedefe, taşranın gündelik sorunlarına tek elden çözüm üretebilecek Umumi Müfettişlikler aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır (Bulut, 2015, s.90-92). Kamu düzenini ve asayişini sağlayarak sorumluluk sahasındaki bölgeyi geliştirmek üzere örgütlenen Umumi Müfettişliklerin alt yapısı, 1921 Teşkilat- Esasiye Kanunu'nda oluşturulmuştur. Kanunun 22. Maddesinde, vilayetlerin ekonomik ve sosyal ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik umumi müfettişlik kıtalarının kurulacağı belirtilmiştir (Genç Yılmaz, 2013, ss.43-45). 23. maddesinde ise Umumi Müfettişlik mıntıklarının asayişinin temin edilmesi ve bu mıntıklardaki vilayetlerin ortak işlerinin uyum içerisinde tanzim edilmesi görevi müfettişliklere verilmiştir (1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu anayasa.gen.tr; Koçak, 2003, ss.36-37).

Umumi Müfettişliklerin resmî kuruluş tarihi 25 Haziran 1927'dir. Cumhuriyet Dönemi idari teşkilatlanmada önemli bir yere sahip Müfettişlikler, 1164 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Birden çok vilayeti ilgilendiren ortak problemlere yönelik icra edeceği faaliyetler için Umumi Müfettişliklere ayrı bir bütçe ayrılmıştır. Dâhiliye Vekâletine bağlı olarak kuruldukları bölgelerde asayiş ve düzeni sağlamak ve yine bu bölgelerde kanunların yürütülmesini takip etmekle sorumlu tutulmuşlardır (*Kanunlar Dergisi*, Cilt:5, s.584)¹.

Umumi Müfettişliklerin ilki, Diyarbakır merkez olmak üzere Elazığ, Urfa, Van, Bitlis, Hakkâri, Siirt ve Mardin vilayetlerinde I. Umumi Müfettişlik adıyla teşkil edilmiştir (Koca, 1998, s.211; Akgül, 2018, s.513). 13 Şubat 1929 tarihinde Beyazıt vilayeti, Müfettişlik bölgesine dâhil edilmiş; böylelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde vuku bulan olaylar hükümetin taşradaki idari mekanizması

¹ TBMM'de Umumi Müfettişliklerin kurulmasına ilişkin hazırlanan Kanun Tasarısı'nda kuruluş gerekçeleri şöyle ifade edilmiştir: "Bugün hâlâ mevcut altmış üç vilâyetimiz genel olarak incelendiği takdirde bu vilâyetlerin iktisadî, içtimaî ve coğrafi olarak birbiriyile benzer yönleri bulunur. Bu vilâyetlerin birtakım mıntıklara bölünmesi ve bu mıntıkları teşkil eden vilâyetler arasında da ortaklaşa bir takım faydaların olduğu ortaya çıktı. İşte işbu müşterek menfaat ve ihtiyaçları mahallerinde görüp gerekli inceleme yapıldıktan sonra bunların temin ve tanzimi hususunda nazım olmak gerekir. Aynı zamanda vilâyâtı da sıkı bir teftiş ve mürâkabe altında bulundurarak ihtiyacât-ı idariyenin lüzum gösterdiği hususâtı icra etmek üzere Umumi Müfettişlik teşkilâtının icrası yönünde lüzum layihâ-i kanuniye takdim kıldı, TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, XXXIII, s. 682-683.

Umumi Müfettişlikler kanalıyla denetlenmeye başlanmıştır (BCA, 27.70.7; BCA, 2.15.20).

Umumi Müfettişlikler, bölgedeki gelişmeler hakkında hazırladıkları raporları merkeze göndererek merkezin her konu hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamışlardır. Hazırlanan raporlar bir taraftan devletin sosyal, ekonomik ve kültürel alanda işleyip işlemediği noktaları tespit etmekte; öte yandan toplumun beklenti ve isteklerini ortaya koymaktadır. Devlet, böylece bölgede kamu hizmetlerinin aksamadan yürümesini sağlayarak iç denetim mekanizmasını Umumi Müfettişlikler vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışmıştır (Bulut, 2015, ss.101-103).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 1927 yılında kurulan I. Umumi Müfettişliğinin sorumlu olduğu bölgede güvenlik ve asayişini sağlamaya yönelik çalışmalarını değerlendirmektir. Söz konusu çalışmalar, 1932 yılı çerçevesinde ele alınıp değerlendirilirken Müfettişliğin jandarma birlikleri ile iş birliğine dikkat çekilecektir. Böylelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde güvenliğin sağlanması noktasında merkez ve taşra mekanizmalarının koordineli ve uyumlu çalışmaları ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada tarihsel doküman yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından elde edilen 1932 tarihli istihbarat raporu incelenmiştir. Rapor, I. Umumi Müfettişliğinin sorumluluk sahasında olan *Elazığ, Urfa, Van, Bitlis, Hakkâri, Siirt ve Mardin Beyazıt* vilayetlerinde meydana gelen çeşitli suçlara ilişkin sayısal veriler sunmaktadır. Bu veriler, suç türlerine göre ele alınıp vilayetler arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Dahası bu veriler doğrultusunda başta Suriye sınırı olmak üzere meydana gelen asayişsizliği engelleme çalışmalarının ulaştığı sonuç niceliksel olarak ortaya koyulmuştur.

1. ASAYİŞ VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER VE JANDARMA BİRLİKLERİNİN İŞ BİRLİĞİ

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda Umumi Müfettişliklerin kuruluşuna ilişkin hükümler yer almıştır. Bu doğrultuda hazırlanan 5 Ekim 1921 tarihli *Müfettiş-i Umumilik Kanun Tasarısı* meclise sunulmuş, meclisteki uzun tartışmalar sonucu Müfettişliklerin kurulması askıya alınmıştır. Tasarıda Müfettişliklerin görevleri; asayiş ve güvenliği sağlamak, kanun ve nizamların uygulanmasını takip etmek, idari

makamları denetlemek üzere sıralanmıştır. Müfettişlikler görevlerini yerine getirirken özellikle de sorumluluk sahasındaki bölgede asayiş temin etmek üzere jandarma kuvvetlerini dağıtma ve yerleştirme yetkisine sahip olacağı ve jandarma kumandanına emir verebileceği ve 100 kişiden oluşan beş bölük jandarma kuvvetini birlikte görev yapmak üzere yanlarında bulundurabilme yetkisi ile donatılmıştır. Ancak 1921 Anayasası'nda kuruluşa ilişkin esaslar açıkça yer almasına rağmen Umumi Müfettişliklerin kurulması hemen mümkün olmamıştır. Kuruluşa zemin hazırlayan gelişme Doğu Anadolu'da patlak veren Şeyh Sait İsyanı'dır. İsyanla birlikte ilan edilen sıkıyönetimin sona ermesinin bölgede oluşturacağı emniyetsiz ortama meydan vermemek üzere Müfettişliklerin kuruluşuna ihtiyaç duyulmuş; 1164 sayılı Umumi Müfettişliklerin Teşkiline Dair Kanun ile taşranın denetim mekanizmaları için ilk adım atılmıştır (Yalman, 1970, ss.995-996).

27 Kasım 1927 tarihinde yürürlüğe giren Umumi Müfettişliklerin görev ve yetkilerini belirtir Kararname'de görevler şöyle belirlenmiştir: asayiş ve güvenliğin temini için ilgili birimlerle iş birliği yapmak, kanun uygulanmasını olarak takip ve kontrol etmek, hâkimlerle ilgili şikâyetleri Adliye Vekâleti'ne bildirmek, sorumluluk bölgesindeki mahkemelerde asayiş ve emniyet açısından sakıncalı gördüğü davaların naklini gerçekleştirmek için Adliye Vekâleti'ne müracaatta bulunmak, sorumlu olduğu bölgenin ekonomik, sıhhi, sosyal, kültürel, medeni ihtiyaçları karşılamak, bölgesindeki vatandaşların şahsi haklarının emniyetini ve korunmasını sağlamak, halkın iskân ve rahatını, köylü ve çiftçilerin toprak sahibi olmalarını sağlamak, vali ve memurlardan hizmetleri ve memuriyetlerinde kalmalarını asayişçe sakıncalı gördüklerini işten el çektirmek, bölgesindeki müfettiş ve memurları göstereceği istikametler dâhilinde vazife ve faaliyete sevk etmek (Bulut, 2015, ss.98-99). Kararname'de ayrıca Umumi Müfettişliklerin, polis ve jandarma kıtaatı gibi mıntika dâhilindeki silahlı asker kuvvetlerini icra kuvveti olarak istihdam edebilme ve güvenlik güçlerinin yetersiz olması halinde Dâhiliye Vekâleti'ne başvurarak en yakın bölgelerden jandarma ve asker temin edebilme yetkisinin olacağı da belirtilmiştir (Koca, 1998, ss.205-207;BCA, 30.18.1.1/26.64.7). Aynı Kararname'de yer alan Umumi Müfettişlik Teşkilatına ilişkin maddede; umumi müfettiş, başmüşavir, müşavir, ordu subayı, jandarma subayları ve inzibat memurları, şube müdürü ve memur kadroları yer almıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1927, ss.682-687).

Umumi Müfettişliklerin sorumluluk bölgesi dâhilindeki vilayetlerde asayiş ve güvenliğin sağlanmasında 960 kişiye bir jandarma görevlendirilmiştir. Bu vilayetlerde bulunan karakol sayısı ise 2.193'tür (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936, 2010, ss.31-32). Umumi Müfettişliklerin kurulmasıyla birlikte

jandarma birlikleri, aşiret tarafından çıkarılan isyanlarının bastırılmasında aktif rol almaya başlamıştır. I. Umumi Müfettişlik bölgesinde çıkan isyanlarda jandarma birlikleri tarafından birçok silah yakalanmıştır.1928-1932 yılları arasında jandarma birlikleri tarafından 22.949 silah ele geçirilmiştir. Bu gelişmeye ek olarak Müfettişliğin sorumluluk bölgesindeki vilayetlerde birçok eşkıya yakalanmıştır (BCA, 128.923.6.31).

I.Umumi Müfettişliği, Güneydoğu sınırında meydana gelen ihlalleri ve çeşitli meyarlarda propagandaları yerinde tespit etmek üzere bölgeyi sık sık ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerin birinde sınırda yaşayan köylülerle aşiretlerin Cumhuriyet hükümetine karşı bağlılığı Fransız ve Hoybun Cemiyetini rahatsız etmiş ve güney sınırındaki bu düzeni bozmak üzere harekete geçtikleri görülmüştür. Ancak Müfettişlik, yapmış olduğu ziyarette vaktiyle hükümet tarafından halka dağıtılan silahların muayenelerinin yapıldığı dolayısıyla da güneyde vuku bulan tecavüzlerde bu silahların kullanılmadığını tespit etmiştir (BCA, 262.768.16).

Umumi Müfettişlik mntikasındaki jandarma subaylarının üç seneden on seneye kadar aynı bölgede kalmalarından dolayı bazı sakıncalar doğmuştur. Bunların başında aldıkları ağır görevler sebebiyle yıpranmış oldukları dolayısıyla da bir müddet sonra sorumluluklarını ciddiyetle yerine getirmedikleri görülmüştür. Bir diğer sakınca, görevde buldukları bölgelerdeki aşirete mensup kadınlarla evlilik bağı kurmaları sebebiyle aşiretlerin karıştığı türlü suçlardan dolayı olarak mesul tutulmaları ve hatta resmi vazifelerini bu suçlara alet ederek ciddi vakaların meydana gelmesine sebep olmalarıdır. Bu sakıncalardan dolayı sayısı 130'dan fazla olmayan jandarma subaylarının yer değiştirmesinin zorunlu olmasına ve bundan sonra görev alacak jandarma kadrosunun da üç seneden fazla bölgede kalmamasının uygun olacağı kararına varılmıştır (BCA, 69.454.36). I.Umumi Müfettişlik bölgesindeki askerî kıtaat kadrolarının azaltılmaması hususu üzerinde önemle duran Müfettişlik, 1929 yılında, seyyar jandarma alayları ile piyade seyyar jandarma alayının asayişin temin edilmesinde üzerlerine aldıkları ağır vazife dolayısıyla Dâhiliye Vekâletince kendilerine 5000 liraya kadar avans verilmesi kararlaştırılmıştır (BCA, 4.36.6).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da meydana gelen isyanların bastırılmasında I. Umumi Müfettişliğin üstlendiği sorumluluk ve bölgedeki yetkili birimlerle sağlanan organizasyon ile başarılı sonuçlar alınacak faaliyetlere imza atılmıştır. 1925 yılındaki Şeyh Sait isyanı sonrasında birçok bölgede çeşitli mahiyetlerde isyanlar baş göstermiştir. Etkileri uzun yıllar devam eden bu isyanların bastırılmasında 1930'lu yılların başına kadar sadece askerî birlikler kullanılmıştır. Umumi Müfettişliklerin sorumluluk alanındaki bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik

yönden geliştirilmesi için uygulamaya konulacak stratejilerin belirlenmesi için Umumi Müfettişler Konferansı düzenlenmiştir. Konferanslarda mıntıkların asayiş için yürütülecek çalışmalar için belirlenen plan; bölgedeki hadiseler, hadiselerin sebepleri, alınacak tedbirler, Jandarma, Polis Teşkilatlarının ve Mahallî Teşkilatların iş birliği ve istihbarat hizmetleri başlığı altında oluşturulmuştur. Program, Jandarma Teşkilatı'na kaçakçılık ve sınırlarda meydana gelen hadiseler ve alınacak önlemler konusunda da ihtiyaç duymuştur. Bu noktada Umumi Müfettişliğin gerek bölge halkı ile kolay irtibat sağlanması gerekse hadiselere ilişkin istihbarat hizmetlerinin alınması noktasında jandarma birlikleri ile iş birliği içinde olmuştur. Örneğin; 1925-1937 yılları arasında devam eden Sason isyanı hemen bastırılmamış olsa da bölgedeki emniyetin sağlanmasında jandarmanın büyük katkıları olmuştur (Umumi Müfettişler Konferansı, 1937, s.52).

Umumi Müfettişler tarafından 11 Aralık 1936 tarihinde düzenlenen toplantıda; Jandarma Genel Komutanı Naci Tınaz, teşkilatın durumu hakkında izahlarda bulunmuş, Umumi Müfettişlik bölgelerinde 290 nüfusa bir jandarmanın düştüğünü, Bununla birlikte jandarma birliklerinin dağılımında Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ayrı bir önem verilmesi gerektiği, bu bölgelerde silah bakımından takviyeye ihtiyaç olduğu, jandarmaya ayrılan bütçenin iyileştirilmesi gerektiği hususları üzerinde durmuştur. Tınaz'ın bu izahatları toplantıya katılan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından da desteklenerek halk ile direkt ilişkiler kurması dolayısıyla da birçok sorunun çözülmesinde anahtar rol oynayan jandarmanın daha iyi koşullarda görevini icra etmesine imkân sağlanması noktasında katılımcıları ortak noktada buluşturmuştur. (Umumi Müfettişler Konferansı, 1937, ss.51-52). Umumi Müfettişler Konferansı'nda tartışmaya sunulan jandarma birliklerinin iyileştirilmesi konusunda varılan sonuç ise bölgeye asayiş ve güvenliğe yönelik çalışmalar yürütecek yeterli sayıda personel temin edilmesi ve bu personelin eğitimine önem verilmesi, personele sağlanacak araç-gereç ve silah sayısında ideal seviyeye ulaşılmasıdır. Ayrıca jandarma birliklerinin iyileştirilmesi hususunda varılan bir diğer sonuç da görevde bulunduğu bölgede vergi tahsilatı, şahit celbi ve adli işlemlere dair tebligatların bildirilmesi gibi halk ile yapacağı adli ve idari temasların jandarmadan alınmasının yerinde bir karar olacağı yönündedir (Umumi Müfettişler Konferansı, 1937, s.36).

1930'lu yılların ortalarında Umumi Müfettişlerin görev yaptığı bölgelerde çıkan isyan sayısında azalma gözlemlenmiştir. Özellikle 1937-1938 yılları arasında yaşanan Dersim olaylarında jandarma birlikleri isyanı kontrol altına almıştır. Bölge halkının can ve mal güvenliğini sağlamak üzere özellikle de sınır bölgelerinde görev

yapan jandarma birlikleri büyük fedakârlıklar göstermiş, sınır karakollarında görev yapan jandarmalar arasında hayatlarını kaybedenler olmuştur. Ayrıca bazı aşiretlerin jandarma elbisesi giymiş üyelerinin işlediği başta cinayet ve gasp olmak üzere jandarmanın yetki ve sorumlulukları bakımından daha tedbirli olmasını gerektirmiş, jandarmanın bu ihlalleri önleyebilmesi için araç-gereç vesair donanım bakımından daha güçlü bir konumda olması zorunluluğu doğmuştur (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936, 2010, ss.42-43). Bu ihtiyacın karşılanmasıyla jandarmaların sınır ihlallerini önleyebileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla haberleşme ve devriye hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve jandarma birliklerinin donanım bakımından güçlendirilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936, 2010, s.43).

2. 1932 YILI İSTİHBARAT RAPORU VE ASAYİŞE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

I. Umumi Müfettişlik tarafından hazırlanan 1932 yılına ait rapor şu başlıklar altında şekillenmiştir: Rusya, İran, Suriye sınırları ve sınırlarda meydana gelen olaylar, IX. Kolordu'nun Ağrı'da gerçekleştirmiş olduğu icraatlar, silah toplama harekâtları, vilayetlerdeki asayişin sağlanması ve çetecilik faaliyetlerinin son bulmasına yönelik girişimler. Raporda ayrıca I. Umumi Müfettişlik bölgesinde işlenen suçlara ilişkin sayısal detaylar da bulunmaktadır. Bölgede emniyet ve asayişi bozan suçlar ise raporda şöyle tasniflenmiştir: cinayet, köy basma, ev basma, soygun, hırsızlık, kız kaçırma, sınır tecavüzü, gasp, hayvan gaspı, ev yakmak ve istasyon baskını (BCA, 128.923.4).

1932 yılına ait asayiş raporunda Rusya sınırında yoğun olan Ermeni nüfusuna rağmen emniyeti ve asayişi bozacak vakalara sıklıkla rastlanmadığı belirtilmektedir. Rusya sınırlarında meydana gelen olayların komünizm propagandası ve Rus yönetiminden memnun olmayanların Türkiye'ye sığınmasından doğan uyuşmazlıklardan ibaret olduğunun altı çizilmektedir. Raporda; Türkiye-Rusya sınırına hâkim olan bu sükûnetin, hükümetin Rusya ile temin etmeye çalıştığı iyi ilişkilerin neticesi olduğu belirtilmektedir (BCA, 69.457.14). Türkiye'nin 1932'de Milletler Cemiyetine üye olmasından hemen sonra Başbakan İsmet İnönü, Rusya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretin temel sebeplerinden biri Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik nasıl bir dış siyaset yürüttüğünü yerinde tespit etmektir. Hem Rusya hem de Türkiye, sadece siyasi meselelerde de değil askerî ve ekonomik açıdan da iyi ilişkilerin tesis edileceğinin garantisini vermiştir (Müezzinoğlu, 2018, ss.252-259). Dolayısıyla 1932 yılına ait bu raporda, Türkiye- Rusya sınırında herhangi bir gerginliğin olmadığına altı çizilmektedir.

1932 yılında Suriye sınırında birçok karışıklık meydana gelmiştir. Yağmalama olayları sınırlarda karışıklığa sebep olan önemli meselelerin başında yer almıştır. Aynı yıl içerisinde Suriye’de Cumhuriyet idaresi kurulmuş yapılan seçimler sırasında Vataniler ile Fransızlar arasında kanlı mücadeleler meydana gelmiş ve birçok kimse hayatını kaybetmiştir. Halep ve Şam başta olmak üzere Suriye’nin birçok şehrinde çarşılar günlerce kapalı kalmıştır. Şehirlerde devriye gezen Fransız askerî kuvvetleri ile polisleri üzerine de Vataniler tarafından ateş edilmiştir. Bu çatışmaların altında yatan ana sebep Suriyelilerin, Fransızların şehri terk etmelerini istemeleridir. Fransızlar ile Suriyeli yerli halk arasında bu anlaşmazlık sürerken Fransızların Türkiye sınırlarındaki köyleri Ermenilere tahsis etmeye bununla birlikte El Cezire bölgesinde bir Kürt-Ermeni hükümeti teşkil etmeye çalışması, Fransa-Türkiye arasındaki ilişkilerin gergin bir sürece girmesine neden olmuştur. Türkiye ve Fransa arasında gerginliğe sebep olan bir diğer mesele ise Türkiye sınırlarına Nasturileri yerleştirmeleridir (BCA, 69.457.14).

Fransızların Türkiye sınırlarında teşkil ettikleri Ermeni köyleri ise şunlardır: Tezli Semen, Harbetriz, Ayniarus, Aynı İsa, Tiniye, Raka, Sazafrak, Büyük Telburak, Küçük Telburak, Yeniköy ve Telhamidiye’dir. Bu köylerde 605-711 hane olduğu tespit edilmiş olup toplam nüfus 2.805 olarak belirlenmiştir. Bu köyler dışında Kubursuyu üzerinde 600-800 barakalı 3.000 nüfuslu üç köy ile Minas, Telhacip, Turdağ, Hraplaki, Guran ve Karamuk köyleri 500-800 Ermeni nüfusu iskân edilmiştir. Ancak bu gelişmelerin İskân Kanunu’na aykırı görülmesi yurdun birçok yerinde propagandalara sebep olmuştur. 1926’da yürürlüğe giren 885 sayılı Kanun’a göre yurt içerisindeki seyyar aşiretlerle bütün göçbelerin, sıhhi durum sebebiyle nakilleri icap eden köylülerin, dağlık ve ormanlık yerlerde ulaşım vasıtasından mahrum olan köylülerin, münasip ve müsait yerlere iskânı kararlaştırılmıştır. Söz konusu kanunun hükümleri doğrultusunda bazı köylerin münasip merkezler etrafında toplanması, casusluklarından şüphe edilen kişilerin hudutlardan uzaklaştırılması gibi çalışmalar yapılacaktır (TBMM Kanunlar Dergisi, 1926, ss.943-944). Ancak yapılan propagandalar, İskân Kanunu çerçevesinde hayata geçirilmesi, kararlaştırılan uygulamaların aksine bölge halkının imha edileceği yönündedir. Dolayısıyla söz konusu kanun içeriğinin halka anlatılması suretiyle propagandaların izleri silinmeye çalışılmıştır (BCA, 69.457.14).

Suriye sınırında gelişen bu olayları devlet büyüklerine karşı düzenlenen suikast girişimleri takip etmiştir. Özellikle Ermeni çeteleri tarafından tertip edilen suikastlar, asayiş ve huzuru temin etmek üzere görev üstlenen jandarma birlikleri ve bu birliklerin iş birliği içerisinde olduğu I. Umumi Müfettişlik tarafından bertaraf

edilmiştir. Türkiye sınırlarında karışıklık çıkararak bağımsızlık hareketlerine hız kazandırmak isteyen çetelerin Fransızlardan cesaret aldıkları da Müfettişliğin kaleme aldığı raporlarda vurgulanmaktadır. Örneğin; Hasice, Cebeli Abdülaziz ve Sincardağı arasındaki bölgede Fransızlar tarafından yapılan askerî manevralar, Hasice’de inşa ettikleri bir uçak alanı ve Halep’e doğusunda inşa ettikleri uçak depoları söz konusu bölgelerdeki aşiretlere cesaret vermiş; böylelikle Türk sınırları ihlal edilerek iç güvenliğin temini zorlaştırılmak istenmiştir. Fransızların ayrıca Ermenileri polis teşkilatında istihdam etmek yoluyla Türkiye sınırlarında doğan kargaşayı alevlendirmişlerdir (BCA, 69.457.14).

Bağımsız bir Kürt devleti kurabilmek adına Fransızların desteği ile teşkilatlanarak uluslararası alanda dikkat çekmeye çalışan Hoybun Cemiyeti, Türkiye-Suriye sınırında gelişen olayların odağındadır. Cemiyet, Ermeni iş birliği ile Kürtlere okuma, yazma öğretmek; bu sayede bağımsız bir Kürt devleti kurulabilmesi için propagandaları genişletmek amacıyla okullar açmış ve çeşitli yayınlarla propagandaların yayılması için çalışmışlardır. Ayrıca Cemiyet ve iş birliği içerisinde olduğu aşiretlere 15 Fransız tüfeği ve 500 paket fişek verilmek hatta isyancılara Fransız askerî elbiseleri giydirilmek suretiyle sınırlarda isyan çıkarmalarına müsaade edilmiştir. Bölgede artan huzursuzluk askerî makamların özverili çalışmaları sonucu emniyetin tesisi ile sonuçlanmıştır. Ağrı’da aşiret ileri gelenlerinin, Kürt ve Ermeni cemiyetlerin desteği ile yabancı devletlerin vaat ve tesirleri ile başlattıkları akınlar 9. Kolordu tarafından bastırılmıştır. İsyanın liderliğini üstelenen isimler tutuklanmıştır (BCA, 69.457.14).

1932 yılına ait asayiş raporunda İran’da yapılan propagandalardan da bahsedilmektedir. Örneğin; Hoybun Cemiyeti tarafından Ağrı Başkumandanlığına tayin edilen İhsan Nuri, Ağrı’dan İran’a kaçmış ve İran sınırındaki aşiretlerin Türkiye aleyhine kışkırtarak bir isyana liderlik yapmıştır. Ancak bu girişim, başarılı bir sonuç vermemiştir. Taşnak ve Hoybun komiteleri tarafından yapılan propagandalar bertaraf edilmiş ve özellikle Ağrı’da meydana gelen kargaşaya son verilerek bölgede emniyet sağlanmıştır. Hoybun ve Taşnak Cemiyetleri iş birliğinde gerçekleşen bu girişim dışında Fransızlar, Rumiye ve Haftivan şehirlerinde mektep açarak 25 yaşına kadar olan Ermenileri teşkilatlanma hususunda da desteklemişlerdir. Raporda; Hoy, Savuçbulak, Dilman, Rumiye ve Kermansah’ta açılan şubeler, Hoybuncuların İran üzerinden hareket ederek bağımsızlık kazanmak üzere harekete geçiren idari merkezler olarak anılmaktadır (BCA, 69.457.14). İran sınırına ilişkin olarak raporda ele alınan bir diğer sorun Tendürek-Çaldıran-Kazımpaşa hattını geçen eşkiyaların Van’da soygunculuk yaptıklarıdır. Bir diğer

sorun da Hakkari'ye bağlı Gever mıntkasında İran Herki göçerlerinin meralardaki tecavüzleridir. Meralarda vuku bulan olay silah kuvveti ile bertaraf edilmiştir (BCA, 69.457.14).

1932 yılında hazırlanan raporun bir diğer bölümünde Türkiye-Irak arasındaki gerginliğe değinilmektedir. 1932 yılında Irak ve İngiliz kuvvetlerinin yaptıkları askerî harekât, Barzan bölgesinde yaklaşık 1.000 Iraklının Türkiye sınırlarına ilticasına neden olmuştur. Türkiye aleyhine bu faaliyetler Nasturiler üzerinden yürütülmüştür. Nasturilerin bu yolla Hakkâri ve civarında bir komite teşkil ederek bölgeyi ele geçireceklerine ilişkin haberler de raporlarda mevcuttur. İngiliz destekli bu harekât karşılığında Nasturilerin Revandiz, Akre, Duhok, Zahu ve İmadiye ahalisinin yaşadıkları yerlere yerleştirileceği raporlardan elde edilen bilgiler arasındadır. Barzan kafilesi Irak'a iade edilmesiyle Türkiye-Irak sınır ilişkilerinin düzeleceği umut edilse de Irak sınırında huzur ve asayişin tam olarak sağlanması imkân dâhilinde görülmemiştir (BCA, 69.457.14).

I.Umumi Müfettişliğinin görev icra ettiği bölge Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gelişen olayları konu alan 1932 yılına ait istihbarat raporunda; dini propagandaların yapıldığı, bunların başında ezanın Türkçe okunmasının toplum içerisinde huzursuzluğa neden olduğu yönünde bilgiye ulaşılmaktadır. Ancak muhalif hocalarla yapılan görüşmeler neticesinde ezanın Türkçe okunmasından memnun oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca Hakkâri'de Kürtçe mevlit okuyanlar adliyeye teslim edilmiştir (BCA, 69.457.14).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da asayiş ve emniyetin teftişi ile sorumlu bulunan I. Umumi Müfettişliği, 1932 yılında hazırladığı rapora Ağrı'da yürütülen çete ve aşiret reislerinin silahtan arındırma çalışmalarını da yansıtmıştır. 1931 yılında İran'dan kaçarak usulsüz bir şekilde Ağrı'ya yerleşme teşebbüsünde bulunanlara karşı IX. Kolordu tarafından başlatılan temizleme harekâtı, çetin iklim şartlarına rağmen başarılı sonuçlar vermiştir. 1932 Ağustos'una kadar süren harekâta çete reislerinin birçoğu ölü olarak ele geçirilmiştir. Aynı harekâta 574 silah ile 16 sığınmacı, 25 ölü, 9 yaralı ve 47'si sağ olmak üzere 97 kişi ele geçirilerek bölgede emniyet temin edilmiştir. Ayrıca Ağrı'da 6.000 kişinin sınır dışı edilerek bölgenin sükûneti sağlanmıştır. Ancak raporda, bu kitlenin silahlandırılarak sınır dışı edilmediğini; dolayısıyla bölgede esaslı bir emniyetin henüz sağlanamadığının altı önemle çizilmiştir (BCA, 69.457.14).

Sınırlarda bulunan vilayetlerde 26 Ocak 1931 tarihi itibariyle başlatılan silah toplama harekâtı, özellikle kuraklık sebebiyle güneyde barınamayan Millî Aşiret ve

mensuplarının kuzeye yerleşmek üzere harekete geçmeleri ve hareketleri esnasında jandarma birliklerinden kat kat fazla olan 3.000 silahını da yanlarında götürmek istemeleri, IX. Kolordu'yu bunları sınır dışı etmek üzere askerî harekâta sevk etmiştir. Karacadağ'dan başlayarak Urfa, Diyarbakır ve Mardin vilayetlerinin bir kısmı taranmış ve 7.150 silah,26 bomba toplanmıştır. Ancak raporda Van'daki Jandarma alayının sayıca azlığı nedeniyle bölgedeki silah toplama harekâtı ertelenmek zorunda kalındığı da yer almaktadır. Bu yetersizliğe rağmen Van ve Muş yolları için tehlike arz eden Sason, Beşiri ve Kup bölgesinin silahtan arındırılması girişimleri başarılı sonuçlar vermiştir. Harekâta 1.754 silah ele geçirilmiştir. Bu başarıda IX. Kolordu Komutanlığının tedbir ve sevk idarelerinde göstermiş olduğu disiplinin rolü büyüktür. Umumi Müfettişliğin yürütmüş olduğu özverili çalışma programı sayesinde ise halkın devlete olan güveni artmıştır. 1932 yılında 669'u Diyarbakır'da, 1.800'ü Mardin'de, 5.830'u Urfa'da, 96'sı Elazığ'da, 636'sı Siirt'te, 996'sı Muş'ta, 33'ü Beyazıt'ta ve 98'i Hakkâri'de olmak üzere toplam 13.120 silah ele geçirilmiştir (BCA, 69.457.14).

1932 yılında hazırlanan raporun bir diğer başlığı altında, I. Umumi Müfettişliğin sorumluluk sahasında olan vilayetlerdeki asayişsizlik ve çetelerin faaliyetlerine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Rapor her bir vilayeti ayrı ayrı ele almaktadır. Söz konusu yıl içerisinde meydana gelen olaylar aşağıdaki gibidir: (BCA, 69.457.14).

Diyarbakır'da; bir adi suç ile 80 cinayet, 92 dolandırıcılık, iki zabite hakaret, iki kadın oynatma, 19 silah teşhiri, üç yangın, beş hırsızlık, beş yankesicilik, iki hükümete suistimal, bir çocuk düşürme, bir zimmete para geçirme, 45 hükümet emirlerine muhalefet, dört tecavüz, altı soygun, bir eve girme, iki casusluk, 15 kumar, 34 haydutluk, 36 gasp, 30 kız kaçırma suçu işlenmiştir. Tüm bu vakalarda adı geçen 810 failden 716'sı tutuklanmıştır. Olaylar sırasında dört jandarmanın da şehit edildiği rapordaki ayrıntılara yansımıştır.

Urfa'da genel olarak hayvan gaspı üzerinde durulan raporda vakaların daha çok Harran'da meydana geldiği, Fransızlardan destek alan çetelerce gerçekleşen 500 koyunun gasp edildiği bildirilmektedir. Hayvanların iadesi için Harran kaymakamı ile Fransız zabıtlar arasında görüşme gerçekleşmiş olsa da bir neticeye varılamamıştır. Urfa vilayeti dâhilinde ele geçirilen silah sayısı ise 5.830'dur. Diğer vilayetlere göre fazla olan silah sayısının Millî Aşiret reisi ve mensuplarının saklanmak üzere bölgeye gelmelerinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bununla birlikte Urfa'da 31 cinayet, 33 dolandırıcılık, 39 hırsızlık, beş darp, iki silah teşhiri, dört kız kaçırma, dört zaptiyeye hakaret, 25 gasp, dört tecavüz, üç çeşitli türden

sahtekârlık, 36 çeşitli türden suç, iki yankesicilik, iki yangın çıkarma suçu işlenmiştir. Olaylara karışan 345 failden 298'i yakalanmıştır.

Bayezıt'ta 1931 ve 1932 yılları içerisinde gerçekleştirilen silah toplama harekâtları sonucu hemen hemen sakin bir yıl geçmiştir. Ancak sükûneti temin esnasında görevli olan iki atlı jandarma ile sekiz kişilik çete arasındaki çatışmada jandarmalar hafif yara almış ve atlar ise eşkıyaların eline geçmiştir. Kayıp ve yaralanmalara rağmen vilayet çetelerden temizlenmiştir. Beyazıt'ta 1932 yılı içerisinde meydana gelen vakalar ise raporda şu sayılar ile ifade edilmiştir: sekiz cinayet, 45 fitne, 36 darp, 10 kız kaçırma, 31 hırsızlık, üç hayvan hırsızlığı, dört soygun, altı hükümet emirlerine muhalefet, üç zaptiyeye hakaret, bir ölüme sebebiyet, üç tehdit, iki casusluk, bir rüşvet ve bir tecavüz. Meydana gelen bu vakaların 335 failinden 282'si yakalanmıştır.

Van'da yoğun olarak çetecilik faaliyetlerine rastlanmaktadır. Bazı çete reisleri de siyasi emellerle vilayette kargaşaya sebep olmuşlardır. İran'dan Türkiye sınırlarına giren ve Hoybuncular tarafından desteklenen çeteciler ile jandarmalar arasında meydana gelen çatışmada bir jandarma ve bir korucu şehit olmuş ve üçü de yaralanmıştır. 1932 yılının Ağustos ayında Ahlat yolu üzerinde 20 eşkıya ile karşı karşıya gelen iki jandarmadan biri ağır surette yaralanmış ve her iki jandarmanın silahları eşkıya eline geçmiştir. Bu gelişmeler üzerine olayın vuku bulduğu güzergâha bir askerî müfreze ile Ahlat Jandarması takibe gönderilmiştir. Nemrut dağında çete ile çıkan çatışmada Ahlat Jandarma Komutanı ile üç asker ve iki jandarma yaralanmış, altı asker ve beş jandarma şehit düşmüştür. Eşkıyalardan 10'u ölü ve ikisi yaralı olarak yakalanmıştır. Meydana gelen olaylarda, 1925 yılında patlak veren Şeyh Sait isyanının izlerine rastlanmaktadır. Vilayet genelinde işlenen suçlar ise raporda şu şekilde belirtilmiştir: 16 gasp, yedi kız kaçırma, üç silah teşhiri, 35 hırsızlık, bir hayvan hırsızlığı, 17 fitne, 16 darp, 33 hükümet emirlerine muhalefet, 25 kaçakçılık, iki zabıtaya hakaret, bir yankesicilik, bir yangın, 21 cinayet, bir zehirleme, iki bekâret bozma, iki ırza tecavüz, iki silah kaçakçılığı, bir tecavüz, dört haneye tecavüz, altı silahlı çatışma, bir çeşitli türden suç ve iki kundakçılık. Bu suçlara ait toplam 325 failden 142'si yakalanmıştır.

Hakkari'de 1932 yılında çete faaliyetlerine rastlanmamakla birlikte önceki yıllar jandarmaları katleden çeteler ile mücadele devam etmiştir. Ayrıca İran göçerleri tarafından vilayetteki meralardan 400 koyun ve 14 atın gasp edildiği belirtilmektedir.

Mardin'de genel olarak sınırları ihlal eden çetelerin bahsi geçmektedir. Raporda ayrıca eşkıyaların Cizre'nin bazı köylerindeki karakollara saldırıda bulunduğu

bildirilmektedir. Diğer vilayetlerde olduğu gibi burada da hayvan gaspına sıkça rastlanmakta ve Fransızların desteğini alarak 500 koyunun gasp edildiğine ilişkin bir bilgi mevcuttur. Sınır ihlallerinin ise yaz aylarında gerçekleştiği bildirilen raporda; Suriye’de kuraklığın artması ile birlikte aşiretlerin otlaksızlıktan Türkiye sınırlarını aştıkları belirtilmektedir. Cizre’nin Vizal köyünde meydana gelen hayvan gaspı sorunu ise Fransızlarla yapılan görüşmelere rağmen çözülememiş, Cizre Jandarma Komutanı bölgeye gönderilmiş ve gasp edilen 157 koyun geri alınmıştır. Bu vakalara ilaveten 33 cinayet, 36 fitne, 18 hırsızlık, iki hayvan hırsızlığı, bir tecavüz, bir diğer suç, 24 hükümet emirlerine muhalefet, iki silah teşhiri, iki haneye tecavüz, bir baskın, dokuz zaptiyeye hakaret, 11 gasp, üç sahtekârlık, bir emniyeti suistimal, 14 darp, iki kız kaçırma, yedi silah açmak, dokuz sınır tecavüzü, 54 kaçakçılık, bir soygun, bir ölüme sebebiyet vermek, bir tehdit, bir yaralanmaya sebep olmak, bir zabtiteye silah atmak, bir diplomasız hekimlik, bir fişek satmak suçu işlenmiştir. Olaylara karışan 391 failden 155’i yakalanmıştır.

Siirt’te asayiş bozan çete, 14 kişilik Ahmedi İskân grubudur. Garzan yakınlarında askerî ve jandarma müfrezeleri tarafından gerçekleşen operasyonda reisi de dâhil olmak üzere çete imha edilmiştir. 1932 yılında Siirt’te 29 cinayet, dört soygun, 30 hırsızlık, üç hayvan hırsızlığı, 52 fitne, 11 yol kesme, iki tecavüz, iki emniyeti suistimal, altı hükümet emirlerine muhalefet, beş zabtiyeye hakaret, bir haneye saldırı, üç sarhoşluk, üç kız kaçırma, bir yankesicilik, iki posta soygunu, bir gasp ve bir ırza saldırı suçu işlenmiştir. 376 vaka failinden 318’i yakalanmıştır.

Elazığ’da meydana gelene çetecilik faaliyetlerinde en çok adı geçen isim Zazaz Hüseyin’dir. Şeyh Sait’in kardeşi ile iş birliği içinde bulunan çete reisi Zazaz, askerî birliklerin silahlı takibinden kaçmayı başarmıştır. Ancak çok geçmeden Çapakçur sabit ve üçüncü seyyar süvari jandarmalarından oluşan birlik, Palu’nun Geran köyünde isyancı Zazaz’ı ele geçirmiştir. Ancak çatışmada üç jandarma şehit düşmüş ve iki jandarma da yaralanmıştır. Elazığ vilayetinde meydana gelen bir çatışma Bahtiyarlı aşireti ile jandarma arasında meydana gelmiştir. Olayda bir jandarma şehit olmuştur. Van Jandarma Piyade alayının gerçekleştirdiği harekât sonucu evleri tahrip edilen çetecilerin faaliyetleri son bulmamıştır. Yürürlükte olan İskân Kanunu’nun uygulamalarından rahatsız olan bazı aşiret reislerinin artan propagandaları sonucu bölge halkı hükümete karşı kıskırtılmıştır. 1932 yılında Elazığ’da 98 cinayet, 83 fitne, üç silah teşhiri, 56 hırsızlık, bir çocuk düşürme, 10 kız kaçırma, bir ateşe verme 81 gasp, 21 darp, beş köy basma, üç yol kesme, bir askerî birliğe silah atmak, altı zabıtaya hakaret, bir emniyeti suistimal, iki yankesicilik, 63 vesikasız silah taşımak, bir hükümet emirlerine muhalefet, iki

haneye tecavüz, yedi silah atmak ve üç yangın çıkarma suçu işlenmiştir. 879 failden 553'ü yakalanmıştır.

Muş'ta emniyet ve asayiş bozanlar Seyit Han ve çetesidir. Suriye sınırını aşarak Sason'dan Türkiye'ye giren çete, bir taraftan köylerdeki hayvanları gasp ederken diğer taraftan siyasi içeriklere sahip propagandalar yaparak bölgede kargaşaya sebep olmuşlardır. Muş'ta Eylül 1932'de askerî ve idari makamlarca gerçekleştirilen harekâta 996 adet silah ele geçirilmiş, çetecilere yataklık yapanlar yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir. Yıllarca disiplinli bir idare ve jandarma komutasından yoksun kalan bölgede halk ile devlet arasındaki bağ zayıflamış; üstelik bazı memurlarında usulsüz hareketlerine şahit olunmuştur. Böyle bir asayişsiz ortamda halk kendi işini kendi görmek üzere silah temin ederek çetecilik faaliyetlerine dahi karışmıştır. Şarka uzanan önemli bir güzergâhta bulunan Muş vilayetinin bu durumu bölgenin kuvvetli bir idareye sahip olması mecburiyetini ortaya koymuştur. Bu asayişsiz ve emniyetsiz ortamda Muş'ta 59 cinayet, 14 hırsızlık, iki kundakçılık, 45 darp, bir intihar, iki silah teşhiri, 13 kaçakçılık, 12 kız kaçırma, 21 soygunculuk, bir postaya saldırı, 34 fitne, 16 gasp, 11 yol kesmek, altı hayvan hırsızlığı, üç izinsiz eve girmek ve bir hükümet emirlerine muhalefet vakası meydana gelmiştir. Olaylara karşın 285 failden 159'u yakalanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Şeyh Sait isyanının hemen ardından başlayarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde uzunca yıllar etkilerini sürdüren isyanlar, bölgenin güvenliğini ve asayişini sağlamak üzere hükümeti yeni bir idari yaklaşıma yöneltmiştir. Bu yaklaşımın hayata geçirilmesi ise Umumi Müfettişliklerin kurulması ve isyan bölgelerinde güvenlik politikalarının Müfettişlikler aracılığıyla yürütülmesi sürecini başlatmıştır.

İsyanların daha çok Doğu ve Güneydoğu'da meydana gelmesi, acil olarak ilk müfettişliğin I. Umumi Müfettişlik adıyla Diyarbakır merkezli kurulmasına zemin hazırlamıştır. Doğu ve Güneydoğu'da baş gösteren çeşitli hadiselerin önlenmesinde I. Umumi Müfettişlik, ilgili mercilerle iş birliği içerisinde olmuştur. Bu mercilerden biri Jandarma Teşkilatıdır. 1927 yılında yürürlüğe giren Umumi Müfettişlik Yönetmeliği'nde de bu iş birliği açıkça belirtilmiştir.

I. Umumi Müfettişlik tarafından hazırlanan raporlarda, asayiş ve güvenlik açısından endişelerin yoğun olduğu bölgelerdeki suçlar tasniflenmiştir. Raporlardaki nicel veriler tasniflenen bu suçların bertaraf edilmesinde ulaşılan başarıyı da ortaya koymuştur. Özellikle aşiretler tarafından işlenen suçlar, Şeyh Sait isyanın uzantısı

olarak kabul edilmiştir. Etnik gerekçeyle işlenen ve bölge asayişinin bozulmasıyla neticelenen suçlar ile ortak sınıra sahip devletler ve Fransa tarafından desteklenerek Türkiye'nin ulus-devlet kimliğinin güçlenmesi engellenmeye çalışılmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerindeki gerek aşiretler gerekse Fransızlar tarafından yapılan propagandalar ise isyanlara işaret eden önemli gelişmeler olarak rapor ayrıntılarında vurgulanmıştır. Propagandalarda temel vurgu bölgedeki Kürt ve Ermenilerin asimile edilmeye çalışıldığıdır. Ayrıca İskân Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren bölgedeki Kürtlerin imha çalışmasının başladığı yönünde asılsız haberler de I. Umumi Müfettişliğin raporlarında yer almıştır.

Ulusal menfaatlerin korunması adına başlatılan suçlara yönelik emniyeti sağlama çalışmalarında jandarma birliklerinin aktif rol oynadığı görülmektedir. 1932 yılında hazırlanan I. Umumi Müfettişlik raporu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki suçları vilayetler bazında ele almış olup cinayet, kaçakçılık, sınır ihlali ve gasp en çok işlenen suç türleridir. Cinayetlere ilişkin sayısal veriler en çok cinayetin Diyarbakır'da işlendiği, Hakkâri'de ise cinayet vakasına rastlanmadığını ortaya koymaktadır. 1932 raporu, Van'da daha çok hırsızlık, sınır ihlali ve hükümet emirlerine muhalefet türünden suçlara girildiğini Hakkâri'de hayvan gaspının yoğun olarak yaşanan suç türü olduğunu ortaya koymaktadır. Mardin'de hayvan gaspı yanında cinayet ve hükümet emirlerine muhalefet etmek gibi suç türlerine rastlanırken Siirt'te cinayet, hırsızlık ve olaya fesat karıştırma türünden suçlar yoğun olarak işlenmiştir. Elazığ ve Muş'ta en çok işlenen suç türünün ise cinayet olduğu görülmektedir.

Gerçekleştirilen askerî harekâtlar ile I. Umumi Müfettişlik bölgesinde meydana gelen suçların büyük bir bölümü önlenmiştir. Vilayetler bazından ele alınıp tasniflenen suçlar, I. Umumi Müfettişliğin ve Umum Jandarma Kumandanlığının taşrada disiplinli çalışmalar yürüttüğü ve bu sayede başarılı sonuçlar elde ettiğine atıf yapmaktadır. Bu harekâtlarda donanım açısından yetersizliklerle görev başında bulunmasına rağmen özverili ve fedakârca hareket eden jandarma sınır karakollarının personeli başarılı sonuçlar elde etmiştir. Bu sonuçlar 1920'lerin sonundan itibaren benimsenen güvenlik politikalarının ihtiyaçlara cevap verecek niteliğe kavuşmaya başladığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Anayasa.gen.tr, 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2021.
- Akgül Suat. (2018). Birinci Umumi Müfettiş Avni Doğan'ın 1 Aralık 1943 ve 25 Ağustos 1944 Tarihli Raporlarında Jandarmaya Dair Hususlar. İsmail Hakkı Demircioğlu vd (Ed.) Miras ve Değişim: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma kitabı içinde (ss.479-497), Ankara; Berikan Yayınevi.
- Bulut, Engin Çağdaş. (2015). Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 21, 90-103.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 27.70.7.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 2.15.20.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 26.64.7.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 128.923.6.31.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/ 262.768.16.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 69.454.36.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 4.36.6.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 128.923.4.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 69.457.14.
- Genç Yılmaz, Ayfer. (2013). Devlet Kapasitesi ve Umumi Müfettişlikler Altyapısal İktidarın Yerelde İnşası. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, I(1), 43-65.
- Koca, Hüseyin. (1998). Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları (Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine). Konya: Mikro Yayınları.
- Koçak, Cemil. (2003). Umumi Müfettişlikler (1927-1952). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Müezzinoğlu, Ersin. (2018). İsmet Paşa'nın 1932 Sovyet Rusya Ziyareti. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (2), 252-259.
- Resmi Gazete, 5 Aralık 1927, ss. 1-3.
- TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt:4, 31.Mayıs 1926, ss.943-944.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, XXXIII, ss. 682–683.

Umumi Müfettişler Konferansı (1937) Ankara: Başvekâlet Matbaası.

Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936 (2010). Haz. B. Varlık, Ankara: Dipnot Yayınları.

Yalman, Ahmet Emin. (1970). Yakın Tarihte Gördüklerim (1922-1971). İstanbul: Rey Yayınları.